

ressò mont-rogenç

DE QUIN COLOR SÓN ELS TRENS?

(CAPÍTOL DEL LLIBRE “LA PERSPECTIVA INFINITA. MÉS ENLLÀ DEL CINEMA”)

Martí Rom

www.martirom.cat

Veiem caminar per l’andana, des del darrere, una bonica noia rossa. Els seus sensuals moviments captiven alguns viatgers. Quan passa pel costat de la màquina a vapor del tren, aquesta llença (excitada), ran de terra, un raig de fum blanc. És Marilyn Monroe a

“Con faldas y a lo loco” (“Som like it hot”, 1959) de Willy Wilder. Els que miren exultants són Tony Curtis i Jack Lemmon vestits de dona (caminant amb dificultat damunt d’unes sabates amb talons d’agulla). Fugen de la Màfia. Han estat involuntàriament testimonis de la “matança de Sant Valentí” del 1929 ordenada per Al Capone. Jack Lemmon dirà a Tony Curtis, admirant aquell onejant moviment de la Marilyn Monroe: “deuen tenir un motoret”.

A “La sombra de una duda” (“Shadow of a Doubt”, 1943) d’Alfred Hitchcock, quan aquell “Uncle Charlie” (Joseph Cotten), un assassí que fuig cap a l’Oest per amagar-se, arriba en tren al poble de la seva germana, on trobarà la seva neboda Charlie (Teresa Wright), la xemeneia de la màquina de vapor llença una immensa fumarada negra que inunda tota l’estació, tot aquell (fins aleshores) plàcid indret. Tot s’enfosqueix. És una premonició, un avís visual. Li diu François Truffaut a Alfred Hitchcock: “aquí está el diablo que entra en la Ciudad” i aquell li contesta: “Sí, naturalment”¹.

Amb aquestes anècdotes inicials (magnífiques metàfores visuals) volia transmetre que el “tren” és quelcom més que una munió de dades científiques i historicistes. És part de la nostra vida, tant de la que hem viscut per nosaltres mateixos com d’aquella altra (més meravellosa) que hem gaudit a les pantalles dels cinemes. Per aquells que de xiquets hem viscut a prop d’una estació, el tren formava part de la nostra existència. Sabíem que era l’hora de berenar (del pa amb oli i sucre) quan sentíem xisclar un determinat tren, o posàvem una moneda a la via al pas d’algun altre i després la recollíem estranyament xafada. Encara que no esperéssim ningú, algun cop anàvem a l’estació a veure arribar el tren. Gent que pujava i baixava. Maletes amunt i avall.

Potser la primera autoritat que vaig veure a la meua vida fou un hieràtic «factor» o cap d’estació, amb la bandera aixecada i el xiulet a la boca, que mirava majestuosament de banda a banda de l’andana abans de donar la sortida al tren.

¹ Del llibre-entrevista «El cine según Hitchcock» de François Truffaut, pàg. 131 (Alianza Editorial. El libro de Bolsillo núm. 554).

No és casual que els dos elements que més han marcat aquest segle XX (si més no, els

seus primers setanta anys) siguin el ferrocarril i el cinema. I que una d'aquelles primeres pel·lícules que els germans Louis i Auguste Lumière varen projectar en aquell "Salon Indien" de París el 1895 fos "L'arribada del tren". Diuen que els espectadors quedaven esglaiats quan veien com el tren s'apropava fins que semblava que sortia de la pantalla i s'abalançava sobre els espectadors. Fou una mena d'innocentada tecnològica. Era el 28 de desembre.

El cinema i el ferrocarril han viscut un llarg camí sovintejat per estacions comunes. Alguns exemples: aquell Buster Keaton a "El maquinista de la General" ("The General", 1926), un grapat de Hitchcock com "Alarma en el expresso" ("The lady vanishes", 1938) o "Extraños en un tren" ("Strangers on a train", 1951)...

També hem vist una munió de vegades com un tren esdevé el centre de l'acció en molts westerns. Sempre hi ha bandolers o enemics que vulguin assaltar-lo; gairebé sempre per robar. Hi haurà trets i, el més probable, molta sang. En general, sempre seran «els dolents» que ho facin. Aquests són trens rojos; sovint acompanyats de sang. Trobem el primer cas en els orígens del cinema. És "Assalto y robo de un tren" ("The great train robbery", 1903) de Edwin S. Porter, un curtmetratge de tretze minuts, que es pot considerar el primer western de la historia del cinema.²

Quantes vegades no hem vist aquells plans picats cap a les vies de tren que s'uneixen o se separen a la manera d'una meravellosa articulació visual, com a "Berlín, sinfonia de una Ciudad" ("Die Sinfonie der Grobstadt", 1927) de Walter Ruttmann.

Potser una de les imatges que més m'han fascinat és aquella de les dues nenes de "El espíritu de la colmena" (1974) de Víctor Erice, palplantades a les planures de Castella i enmig de la via esperant un tren llunyà, molt llunyà. Una d'elles s'ajup posant l'orella a la via mentre l'altra vigila... Molts de nosaltres, quan érem xiquets, també ho havíem fet alguna vegada. Segur que fou el nostre primer experiment científic. Aleshores encara no havíem après que el so es transmet a 343 metres per segon.

Els trens han estat presents en molts dels esdeveniments importants i a la vida quotidiana del segle XX. En la memòria col·lectiva hi ha trens negres, molt negres, com

² Es pot trobar a Internet.

aquell de l'estació d'Hendaya, quan Franco va reunir-se amb Hitler, o aquells plens de persones cap als camps de concentració, els de "La lista de Schindler" ("Schindler's List", 1994) de Steven Spielberg o els de la "Shoah" (1985) de Claude Lanzmann. Són els "trens de l'holocaust". Sempre commou ferotgement la impressionant porta d'entrada del camp d'Auschwitz. També són negres aquells que hem vist moltes vegades als noticiaris dels voluntaris i «voluntaris», braç en alt i exultants (!) de la "División Azul" iniciant el camí cap al front rus, en una estació totalment ocupada per eufòrics feixistes.

També hi ha trens grisos, com aquells que s'enduien soldats cap al front mentre les seves xicotes encetaven un plor a l'andana. Aquests esdevindran (pels seus protagonistes) d'un cert to daurat i joiós quan retornin vius i victoriosos, o de color sèpia si tan sols tornem vius. D'aquests, n'hem vist un grapat en pel·lícules i documentals.

D'altres trens arribaven d'una foscor esquinçada pels raigs de llum que penetraven pel sostre de l'estació. Eren les esperances dels emigrants que arribaven els primers anys seixanta a l'estació de França de Barcelona. En el documental "Largo viaje hacia la ira" (1969) de Llorenç Soler els veiem baixar del tren amb una munió de maletes, maletes i més maletes, mirar estranyats aquella andana desconeguda, caminar a la manera d'una processó laica cap a la sortida de l'estació i creuar (ràpidament i desordenada) el carrer per perdre's en la gran ciutat. Aquests són trens verds. Duen esperança als seus viatgers. Anhelen arribar a un indret que els aculli, probablement, a un lloc millor.

També ho eren aquells trens de càrrega, de vagons i vagons i vagons, que creuaven els Estats Units en els anys posteriors al famós (i terrible) "crash" del 1929, quan aquells "dijous negre", "dilluns negre" i "dimarts negre" (24, 28 i 19 d'octubre) varen dur el pànic i una crisi econòmica mai vista. Era l'inici de la "Gran depressió". "Esta es mi tierra" ("Bound for Glory", 1976), de Hal Ashby, és un biòpic sobre la vida del cantant de country Woody Guthrie. Aquest, amb la seva guitarra, viatja en aquells trens de càrrega, pujant i baixant segons les circumstàncies, segons si es topaven amb despietats guàrdies. Aquells foragitats de les grans ciutats, de les zones industrials, cercaven lluny, ben lluny, noves oportunitats de vida. Potser en el verd d'aquelles planures del Mitjà Oest³.

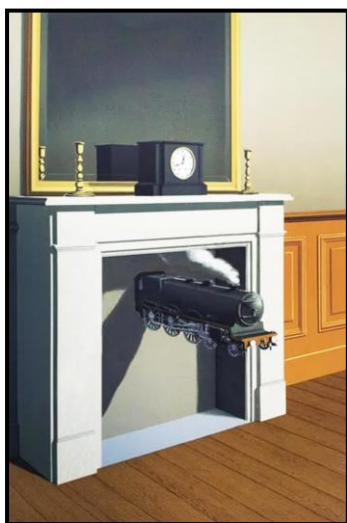
També hi ha trens de colors vius, alegres, divertits. Un cas paradigmàtic és el de "Habitación para cuatro" ("Amici mei", 1975) de Mario Monicelli. Quatre amics ja d'una certa edat es reuneixen de tant en tant per passar el dia fent bromes pesades i absurdes. Una d'elles és la de l'estació. Es situen els quatre a l'andana lleugerament separats i quan el tren inicia la marxa, amb els viatjants a les finestres mirant cap enrere

³ D'anys més tard, el 1997, és "La Tregua" de Francesco Rosi, sobre la novel·la de Primo Levi, on John Turturro és un jueu italià que intenta tornar a casa, Torí, a l'acabar la Segona Guerra Mundial (1945), des del camp d'Auschwitz (Polònia). La pel·lícula és una història de supervivència que s'inicia en un tren com a única possibilitat de fugida, un tren ple de supervivents com ell, un tren que no saben on els portarà. Un tren que va en direcció contrària als seus desitjos.

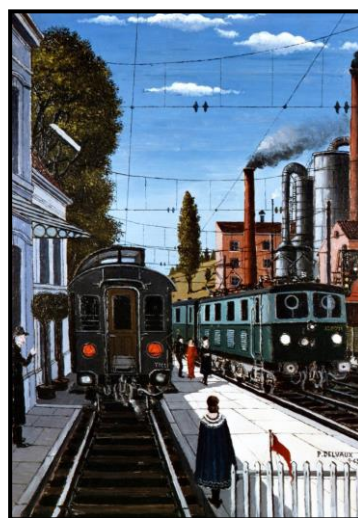
per acomiadar-se dels seus familiars o coneguts, s'apropen a tocar del tren i comencen, l'un rere l'altre, amb un saltiró, a pegar cleques a la cara dels viatjants. S'esdevé una simfonia de mastegots. Amb aquestes bromes pesades i absurdes, aquells quatre, reviu una llunyana joventut i els permet, alhora, trencar amb les penúries del dia a dia. Són uns "vitelloni", a la manera dels de Fellini.

Hi ha trens de mil coloraines que són l'expressió d'un esclat de sensacions, d'un sobtat i satisfactori esplendor. Al final de "Con la muerte en los talones" ("North by Northwest", 1959) d'Alfred Hitchcock, veiem els dos protagonistes Cary Grant i Eva Marie Saint fent-se un apassionat petó en un compartiment d'un vagó de tren; tot sembla indicar que a continuació estant a punt de fer l'amor. En el pla següent veiem com l'impetuós tren entra en un fosc túnel.

També hem vist com els trens han estat un tema important entre alguns representants de les avantguardes pictòriques, com aquell vagó de l'estació de Perpinyà envoltat de colors pintat per Salvador Dalí (a més, deia que aquesta era el centre del món), o els trobem en alguns quadres de René Magritte com objectes descontextualitzats, símbols que reclamen la nostra interpretació; i sovint els de Paul Delvaux com objectes i lloc (estacions) que projecten l'imaginari del pintor, un espai dels regnes de la nit, prolongacions de la foscor d'algun estat mental. Aquests trens de René Magritte i Paul Delvaux els trobem en pel·lícules d'André Delvaux. De Chirico deia que "a les estacions de ferrocarril es troben els fonaments primers d'una gran estètica metafísica" (1910); són famoses les seves (places de) estacions plenes de solitud i silencis.

**"El temps paralitzat" (1938)
de René Magritte**

**"Estació de dia" (1963)
de Paul Delvaux**

"Le temps des gares" era el títol d'una exposició que es va fer al Centre Georges Pompidou de París el 1978. A la portada del catàleg hi havia una curiosa simbiosi d'estació culminada amb la Torre de Babel. Hi entren i hi surten trens de diverses èpoques. En un dels seus textos es defineix "l'estació del ferrocarril" com el "temple de la tecnologia". D'una modernitat d'inicis del segle xx. Les estacions són, juntament amb els ponts, les màximes expressions de l'art constructiu dels enginyers.

Els trens van començar a empetitir el món, tot començava a ser més a prop, els problemes mitjanament allunyats passaven a ser perifèrics, quasi propers..., foren les primeres passes cap aquest «llogaret global» que definia Marshall MacLuhan.

Finalment, veiem com entra una locomotora llançant les darrers glopades de fum blanc. De fons sentim aquella onomatopeica cançó “Chattanooga cho cho” (Glenn Miller). L’estructura de l’estació comença a difuminar-se per l’efecte expansiu del fum, aleshores es fon a blanc. Poc a poc, fins que la pantalla queda com un gran llençol. Hi apareix: “Fi”.

Addenda particular

Era a finals dels anys setanta o inicis dels vuitanta del segle XX quan, amb la Glòria, anàvem alguna vegada de tant en tant a Madrid a visitar exposicions i veure algun amic. Una vegada vaig decidir que volia anar-hi en tren, en un tren d’aquells de departaments on s’hi dorm, en un tren com els de les pel·lícules (per exemple, d’Alfred Hitchcock). Hi aniríem de nit i a l’endemà a primera hora estaríem a Madrid.

Al pujar a l’Estació de Sants, hi havia una altra persona al mateix departament. Era un noi jove, més o menys com nosaltres, d’uns vint i pico d’anys o fregant els trenta. Ens vàrem intercanviar un «bona tarda». Eren moltes hores en endavant. A prop de Lleida ja vam tenir una petita i intranscendent conversa. Al cap d’una estona ja vam començar a parlar de les aficions de cadascú. Va resultar que als dos ens agradava el cinema. Aquell xicot semblava que tenia un cert coneixement de directors i pel·lícules. Entrant en detall, les hores de tren eren llargues, coincidíem prou.

Potser fou arribant a Saragossa, que li vaig esmentar que escrivia en una revista de cinema. “Quina?”, doncs “Cinema 2002”. Era un assidu lector. “I què escrius?”. Li vaig dir que en general ho feia sobre cinema marginal i cròniques de cicles “rars” de la Filмотeca... Em va mirar fixament i amb va dir: “Tu ets el Martí Rom”. Em vaig quedar atònic. La Glòria en fou testimoni. Després vàrem continuar parlant de cinema.

Al cap d’uns dies vaig pensar que podia haver-li demanat el seu nom i potser la seva adreça. I, també, que vaig tenir la sort, un cop a la vida, d’haver-me trobat amb un lector meu desconegut. Potser no en tenia gaires més escrivint d’aquell cinema rar o escrivint rar sobre el cinema.

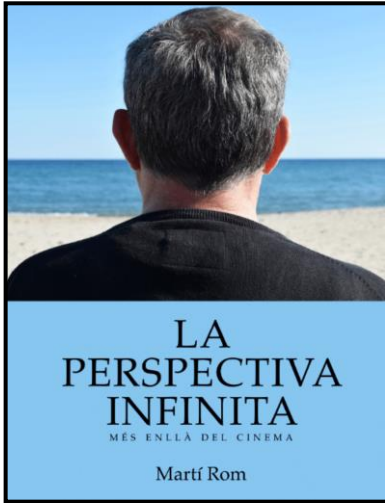
Fou un viatge màgic en tren. Aquell tren era de color groc, com un esclat de sol amb una llum brillant que enlluerna i pertorba (fins i tot) l’ànima.

LLIBRE “LA PERSPECTIVA INFINITA. MÉS ENLLÀ DEL CINEMA” de Martí Rom (Arola editors, 2024)

Contraportada:

Els textos d’aquest llibre intenten fabular partint del món caòtic definit per una considerable munió de pel·lícules. És el cinema com excusa per navegar per mil i un

temes estimats o interessants, suggerir realitats possibles, davallar a poètiques impossibles, fugir del cinema per tornar-hi cíclicament, orquestrar propostes que es configuren al voltant d'una diversitat d'anotacions (petites realitats) escampades en diverses pel·lícules... En fi, el cinema com a eix central i com a decorat. Com ja sabem,

les cireres duen a d'altres cireres. Més o menys, aquestes eren les intencions que van anar definint una sèrie de textos, finalment foren setze, sota el títol genèric de “La perspectiva infinita”.

També hi he incorporat d'altres textos, un xic rars d'anàlisi cinematogràfica, gens convencionals: Pasolini, què tenen en comú “Apocalypse now” i “2001: una odisea del espacio”?, els Delvaux (cinema i pintura), “El cuirassat Potemkin” i una escultura de Vladimir Tatlin, la mítica ciutat cinematogràfica d'Anarene i la real d'Archer... Són també “perspectives infinites”. I, principalment uns textos sobre tres persones properes, molt properes, que han estat per a mi rellevants, fars culturals i cinematogràfics.

Anant més enllà, podríem acceptar que en aquests textos el cinema és una mena de Macguffin. Aquell element argumental propi de les pel·lícules de Hitchcock que fa avançar el relat narratiu (del text) cap on l'autor ha decidit que és el seu motiu principal: certs referents culturals (temes o persones) que han impregnat la seva vida.